

Pardavi László: A globális gazdaság vámjogának alapkérdései
különös tekintettel a preferenciális szerződésekre
UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., Győr, 2015, 298 o.

Az utóbbi években nem csak a szakmai nyilvánosságot, hanem a közérdeklődést is lázban tartják azok a nagyszabású kereskedelmi egyezmények, amelyek kontinenseket átívelve kísérlik meg egyes fejlettebb régiók piacait a jelenlegi nemzetközi kereskedelmi szabályozási környezethez képest jobban átjárhatóbbá tenni, hozzájárulva e térségekben a kereskedelmi és beruházási kapcsolatok fellendítéséhez. Ezen egyezmények, mint az EU és USA között tárgyalás alatt álló Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség (TTIP), az EU és Kanada viszonyában ratifikációhoz érkező Általános Gazdasági- és Kereskedelmi Egyezmény (CETA), vagy a három kontinens országait is érintő, jelenleg kibővítés előtt álló Transzpacifikus Partnerség (TPP) komplex szemléletű preferenciális egyezmények, amelyek számos kihívás elé állítják a nemzetközi vámjog klasszikus intézményeit. Ezen oknál fogva is időszerű *Pardavi László* egyetemi docens (SZE DFÁJK), pénzügyi jogász monográfiája, melyben a globális vámrendszer és vámjog alapjait érintő problémák elemzésére vállalkozott. A szerző a kötet bevezetőjében (16. o.) az elemzés fókuszát két szempontból is szűkíti. Egyrészt a monográfia célja elsősorban a preferenciális egyezmények vámvonatkozású kérdéseinek jogtudományi vizsgálata, másrészt az érdemi elemzés az elmúlt 15 év fejleményeire koncentrál, vagyis elsősorban az ebben az időszakban bekövetkezett változásokra, azok okaira és lehetséges következményeire helyeződik a hangsúly. A kötet alapvető céljaként a szerző a vámjog „létkérdését” veti fel (17. o.). A kérdés egyfelől, hogy mennyiben tartható fenn a jelenlegi keretek között – különösen a GATT-WTO rendszerén belül – a globális vámjog intézményrendszere, másrészt, hogy változik-e és ha igen, akkor mennyiben a globális vámjog funkciója, más megfogalmazásban: a trendként megfigyelhető „mega-regionalizáció” folyamata nyomán egyáltalán lesz-e még szerepe a nemzetközi vámjognak. E kérdésfelvetések alapján tehát a kutatás iránya egy jól lehatárolt analitikus feladatot ígér, melynek során az elmúlt időszakban bekövetkező változások elemzése révén az olvasó válaszokat fog kapni a vámjog megváltozott helyzetére, szerepére és funkcióira. Kiindulópontként e célkitűzések mellett a bevezető fejezet három hipotézist is rögzít (17–18. o.). Ezek szerint egyfelől meghaladottá válik az a klasszikus dogma, mely a vámot alapvetően fiskális bevételnek tekinti; másrészt a funkcióváltás (és az átlagos vámszintek csökkenése) hozzájárul a protekcionizmus új – vámokon túlmutató – irányainak a kialakulásában;

harmadrészt a vámpreferenciák nyújtásának centruma a GATT-WTO rendszer multilaterális rendszeréből fokozatosan áthelyeződik a regionális, illetve bilaterális együttműködések színterére.

A kötet három alapoató fejezettel – egyfajta általános résszel – vezeti be az érdemi elemzést, melyekben az olvasó a vámjog szabályozás- és elmélettörténetébe, valamint a nemzetközi vámjog általános kérdéseibe nyer betekintést. Az átfogó szabályozástörténetet (*II. fejezet*) követő elmélettörténeti bemutatás a klasszikus merkantilista és fiziokrata iskolák részletes elemzésétől eljut egészen napjainkig, a globalizáció irodalmához kapcsolódó tanokig és mutatja be ezen elméletek vámszabályozással, vámjoggal összefüggő nézeteit (*III. fejezet*). Az alapoató fejezetek sorában harmadikként a szerző a vámjog alapkérdéseit vizsgálja, valamint meghatározza a preferenciális egyezmények (*preferential trade agreements – PTA*) fogalmát. Ennek keretében törekszik az irodalomban és a gyakorlatban nem minden esetben konzekvens fogalmi megközelítésekéből, eltérő szóhasználatból eredő különbségeket tisztázni, a részben szinonim, vagy hasonló jelentéssel bíró fogalmaktól (*pl. regional trade agreements – RTA*) a vizsgálat tárgyát lehatárolni. A fogalmi keretek rögzítését követően a szerző a preferenciális egyezmények jelentőségét a nemzetközi kereskedelmi jogi és uniós jogi összefüggésben elemzi. Ennek tulajdonképpeni „kereszteződését” a GATT XXIV. cikke adja, amely a vámuniókra és szabadkereskedelmi övezetekre alkalmazandó kivételeket foglalja magában. A fejezet bemutatja e cikk elméleti és gyakorlati összefüggéseit, valamint külön kitér a Tokió-fordulón elfogadott felhatalmazási záradék – *enabling clause* – hatásaira. Kétségtelen, hogy ez az intézmény a fejlődő és kevésbé fejlett országok vonatkozásában a gazdasági integráció és a preferenciális egyezmények szempontjából nézve mindenképpen mérföldkőnek volt tekinthető. Ezt megelőzően ugyanis a GATT XXIV. cikk – gyakorlati tapasztalatok is ezt igazolják – elsősorban fejlett és nagyjából azonos fejlettségű államok vámuniós vagy szabadkereskedelmi törekvéseinek biztosított keretét (pl. Európai Gazdasági Közösség). Az *enabling clause* viszont „felhelyezte a térképre” a fejlődő országokat, és eltérve a GATT XXIV. cikkben biztosított szigorú mentesítési feltételektől, legalizálta, hogy a GATT szerződő államok (akár egyoldalú) preferenciákkal nyújtsanak segítséget a fejlődő országoknak. Ez jogilag is megteremtette az alapját annak, hogy a kereskedelempolitika eszközrendszere hatékonyan járulhasson hozzá fejlesztéspolitikai célok megvalósításához. A fejezet végül a preferenciális egyezmények főbb típusait határozza meg.

A bevezető szakaszokat követően a szerző földrajzi felosztás szerint kontinensenként önálló fejezetekben elemzi az egyes régiókban jelentőséggel bíró preferenciális egyezményeket (*V–IX. fejezetek*). E vállalkozás elsősorban a releváns egyezmények száma miatt tekinthető

monumentálisnak és a hazai irodalomban egyedülállónak: a részletesen elemzett multilaterális egyezmények száma hozzávetőleg 40, ha viszont ezt kiegészítjük a vizsgált bilaterális egyezményekkel, az egyoldalú preferenciákkal, valamint a megemlített tárgyalás alatti megállapodásokkal, a kötet által érintett eszközök száma már bőven százas nagyságrendet mutat. Átfogó elemzésnél általában nehézséget jelent a kategorizálás, amelyre itt lényegileg a földrajzi megközelítés választ adott, az esetlegesen felmerülő elhatárolási kérdéseket pedig a szerző következetesen oldotta fel (így pl. érezhető egyfajta Európa-központúság, legalábbis a kiindulópont alapján, amely könnyen kezelhetővé tette, hogy egyes egyezmények – pl. az EU-Korea, EU-Szingapúr, TTIP, CETA stb. – elemzése mely földrajzi csoportban szerepeljen). Mindemellett a földrajzi régiók szerinti megközelítés kreatív olvasói szemüvegen keresztül kellőképpen szemléletes is lehet: ha képzeletben térképre helyezzük az egyezményekben részes államokat, jól kirajzolódik, melyek azok a térségek, amelyek a globális kereskedelem fősodrában állnak, és melyek azok, amelyek perifériáról, vagy a vérkeringéséből kiesve kénytelenek figyelni a globális kereskedelem folyamatait. Igaz, e képzeletbeli térképen ma már egyre kevesebb olyan földrajzi hely rajzolódik ki – voltaképpen ma már csak néhány állam tartozik e „fehér foltokhoz” –, amelyek esetében nem találunk kereskedelmi egyezményt, következésképpen az érintett állam csak autonóm vámrendszert alkalmaz. Az egyes földrajzi régiók egyezményeinek bemutatása – a régiók és országok eltérő sajátosságainak figyelembevétele mellett – azonos logika mentén történik: az autonóm és viszonyosságon alapuló preferenciák mellett a szerző a releváns multilaterális és bilaterális egyezményeket elemzi. A kötet külön érdeme a naprakész jelleg, ennek megfelelően helyet kaptak a jelenleg még nem hatályos, de tárgyalás, vagy ratifikáció alatt lévő jelentősebb egyezmények is.

A preferenciális egyezmények elemzését követően a dolgozat a vámjog intézményeinek harmonizációjával foglalkozik (*X. fejezet*). Ennek során a kötet a GATT-WTO vonatkozó normáit, a Vámegyütműködési Tanács szerepét, az ENSZ, illetve az EU működéséhez kapcsolódó egyezményeket tárgyalja. Emellett a szerző a harmonizációs folyamat egyes irányait is kifejti (tarifák, származási szabályok közelítése, vám alapjának egységes számítása, vitarendezési szabályok egységesítése, illetve vámügyi és igazgatási együttműködés). A fejezet jól kiegészíti a kötet ezt megelőző, preferenciális egyezményekkel foglalkozó részét, minthogy könnyen áttekinthetővé válik, miként illeszkednek a tárgyalt egyezmények a nemzetközi vámjog intézményrendszerébe.

A kötet szerzője a záró fejezetekben (*XI-XII. fejezetek*) az elemzés eredményeire alapozva válaszokat keres a kutatás alapkérdésére, vagyis hogy a jövőben milyen sors juthat a

nemzetközi vámjog intézményrendszerének az egyre sokasodó preferenciális egyezmények hálójában. A preferenciális egyezmények elterjedésének legfőbb okaként a szerző a multilaterális kereskedelmi rendszer hiányosságait, a GATT-WTO normák gyengeségét és pontatlanságát jelöli meg (263. o.), amelynek további megoldatlanságát a Doha-forduló eredménytelensége erősíti. További okként elemzi a fejlődő országok kereskedelempolitikájának gyökeres átalakulását (268. o.). Korábban az volt a jellemző, hogy a fejlődő államok hagyományosan egy-egy fejlett ország köré csoportosulva kötöttek egyezményeket, melyek mögött a kereskedelmi érdeken túlmutató, pl. biztonságpolitikai célok is meghatározóak voltak. Az elmúlt két évtizedben azonban lényeges változás következik be, a fejlődő országok kilépve a domináns fejlett partnerük által meghatározott érdekszónákból, egymás között kötnek preferenciális megállapodásokat. Megjegyezhető, hogy ezzel párhuzamosan tartalmilag is lényeges változásoknak lehetünk szemtanúi, a preferenciális egyezmények komplex szabályozási jellege ma már egyre inkább túllép a GATT-WTO biztosította kereteken és azok tárgykörein (ld. WTO-x egyezmények, masszív beruházásvédelmi jogintézmények integrálása stb.). Ezt rávetítve a szerző globális kereskedelmi rendszer átalakításával kapcsolatos gondolatmenetére, számolni lehet annak eshetőségével, hogy a fragmentáltabbá váló szabályozás a nemzetközi vámjogi harmonizációs folyamatokat, így magát a liberalizációs törekvéseket is hátráltatni fogja. Ebből egy lehetséges kiút lehet a GATT XXIV. cikk feltételeinek módosítása (275. o.), viszont látni kell, hogy logikailag a kör ebben a tekintetben is bezárul: a globális kereskedelmi rendszer jogi alapjainak – vagy a kötet fókusza szerint a nemzetközi vámjog intézményrendszerének – a megreformálása elengedhetetlen ahhoz, hogy a nemzetközi kereskedelmi viszonyokban még fennmaradó liberalizációs potenciál lehetséges jóléti hatásai kiaknázhatóak legyenek. Ehhez a szerző a következtetések körében számos megoldást mérlegel, pl. vizsgálja egy nemzetközi vámkódex kidolgozásában rejlő lehetőségeket. Előzőek megalapozzák a kötet végkövetkeztetését is, mely szerint a nemzetközi vámjog jövője – a kötet elején feltett „létkérdése” – nagyban függ attól, milyen irányban fog elmozdulni a globális szabályozás, a GATT-WTO normák rendszere: közeledik-e a jövőben a globális szabályozás és a preferenciális egyezmények rendszere, vagy fennmarad a jelenlegi állapot, melyben a két rendszer egymás mellett létezve nem ritkán egymás konkurenseként működik (281. o.).

Összegzésképpen megállapítható, hogy *Pardavi László* kötete vitathatatlanul aktuális – azonban a hazai jogtudományban némileg hanyagolt, így „egzotikusnak” is tűnő – témakör kellőképpen megformált, tartalmilag színvonalas feldolgozására vállalkozott. A monográfia egyúttal a nemzetközi kereskedelmi jog mozgalmas időszakának lenyomatát is adja, egy

olyan korszakét, amelyben az elhúzódó útkeresés sikertelensége a globális-multilaterális megoldások kidolgozása helyett az államokat – a könnyebb ellenállás felé terelve – preferenciális egyezmények megkötésére ösztönzi. A kötet részletekig menően tárja az olvasó elé e folyamat lényeges elemeit és magyarázza a háttérben meghúzódó okokat.

Horváthy Balázs

Horváthy Balázs PhD tudományos munkatárs (MTA TK JTI), egyetemi docens (SZE DFÁJK Nemzetközi Köz- és Magánjogi Tanszék). E-mail: horvathy.balazs@tk.mta.hu.